

Piotr Kapusta

Uniwersytet Zielonogórski

ORCID 0000-0003-2002-5419

p.kapusta@wpa.uz.zgora.pl

Umowa o pomocy przy zbiorach – zagadnienia wybrane

Słowa kluczowe: umowa o pomocy przy zbiorach, ubezpieczenie społeczne rolników, zatrudnienie, wynagrodzenie, pomocnik rolnika

Streszczenie. W opracowaniu podjęto się prezentacji i analizy kluczowych zagadnień związanych z prawną regulacją umowy o pomocy przy zbiorach i jej praktycznym znaczeniem. Poza określeniem charakteru prawnego umowy o pomocy przy zbiorach i wynikających z niej cech charakterystycznych nawiązanego stosunku prawnego w opracowaniu odniesiono się do wieku pomocnika rolnika, przysługującego pomocnikowi wynagrodzenia oraz dopuszczalnego zakresu przedmiotowego tego rodzaju umowy. Nie zostały pominięte skutki zawarcia umowy o pomocy przy zbiorach w obszarze ubezpieczenia społecznego.

Harvest assistance agreement – selected issues

Keywords: contract of help by harvests, farmers' social insurance, employment, remuneration, farmer's helper

Summary. The study presents and analyses basic issues related to the legal regulation of the harvest assistance agreement and its practical significance. In addition to determining the legal nature of the harvest assistance contract and the resulting characteristic features of the established legal relationship, the study also referred to the age of the farmer's helper, the remuneration to which the helper is entitled and the permissible scope of this type of contract. The effects of concluding an agreement on harvest assistance in the area of social security have not been ignored.

Wprowadzenie

Wprowadzenie do porządku prawnego nowej kategorii umowy nazwanej jest istotnym wydarzeniem. Wejście w życie przepisów kształtujących nową instytucję prawną prowadzi bowiem do ingerencji w swobodę umów, zobowiązując uczestników obrotu do posłużenia się określoną konstrukcją prawną przy wykonywaniu objętych jej regulacją prawną czynności. Rzecz jasna decyzja o wprowadzeniu nowego rodzaju umowy należy do wyłącznej kompetencji ustawodawcy. Kompetencja ta nie może wiązać się jednak z dowolnością, ponieważ wyznaczana nową umową kon-

strukcja prawna musi pozostawać spójna z systemem prawa. Właśnie te dwa wskazane elementy, czyli treść stosunku prawnego powstającego na podstawie umowy o pomocy przy zbiorach oraz jego skutki w zakresie ubezpieczeń społecznych i ich systemowe powiązania, stanowią będą przedmiot opracowania. Obszary badawcze są szerokie, gdyż umowa o pomocy przy zbiorach została uregulowana w u.u.s.r.¹, choć jej klasyfikacja jako umowy cywilnoprawnej sugerowałoby jej umiejscowienie w przepisach k.c. W opracowaniu podjęte zostaną kwestie dotyczące samego charakteru prawnego umowy i kreowanego nią stosunku prawnego. W dalszej kolejności zaprezentowane zostaną zagadnienia dotyczące stron umowy o pomocy przy zbiorach i zakresu przedmiotowego. Czasowe ograniczenie możliwości korzystania z umowy o pomocy przy zbiorach i nieobjęcie jej zakresem zastosowania u.m.w.p.² powodują, że analizie poddane będą okres zatrudnienia pomocnika rolnika i uprawnienie pomocnika do wynagrodzenia (w tym minimalnego wynagrodzenia za pracę i minimalnej stawki godzinowej). Uczynienie z umowy o pomocy przy zbiorach tytułu ubezpieczenia społecznego w ubezpieczeniu społecznym rolników stanowi istotny punkt zainteresowania tego opracowania. W kontekście zagadnień ubezpieczenia społecznego podniesiona będzie kwestia zakresu prawa do świadczeń z ubezpieczenia społecznego rolników przysługujących pomocnikom rolników.

Temat i charakter opracowania sprawiają, że kluczową będzie analiza materiału normatywnego z wykorzystaniem wypowiedzi doktryny. Niestety, brak jest dostępnego orzecznictwa bezpośrednio związanego z umową o pomocy przy zbiorach i skutkach prawnych jej zawarcia. Uwzględnione zostaną wypowiedzi judykatury w kwestiach zbliżonych przedmiotowo do zakresu regulacji dotyczącej umowy o pomocy przy zbiorach oraz osobiste doświadczenia Autora wynikające z zatrudnienia w organie rentowym. Ponieważ wyznaczone pola badawcze stanowią zagadnienia z zakresu różnych gałęzi prawa, czynione są rozważania na gruncie teorii i wykładni prawa, prawa konstytucyjnego, prawa cywilnego, prawa pracy i prawa ubezpieczeń społecznych. Podstawowe znaczenie miała metoda dogmatycznoprawna.

Charakter prawny umowy o pomocy przy zbiorach i nawiązanego na jej podstawie stosunku zatrudnienia

Kwestia prawnego charakteru umowy o pomocy przy zbiorach nie powinna budzić wątpliwości, choć zaraz po jej wprowadzeniu do porządku prawnego zagadnienie to nie było oczywiste dla wszystkich przedstawicieli doktryny i podejmowano próby pogłębionej analizy w kierunku oceny prawnego charakteru nowej regulacji.

¹ Ustawa z 20.12.1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 208 ze zm.; dalej: u.u.s.r.).

² Ustawa z 10.10.2002 r. o minimalnym wynagrodzeniu za pracę (t.j. Dz.U. 2020 r., poz. 2207; dalej: u.m.w.).

Jednoznacznie należy stwierdzić, że umowa o pomocy przy zbiorach jest umową cywilnoprawną i stanowi odrębny typ (rodzaj) umowy. Już Rada Ministrów w uzasadnieniu do projektu ustawy wskazywała, że „projekt ustawy [...] ma na celu uregulowanie kwestii związanych z zabezpieczeniem społecznym pomocników rolnika przy zbiorach w gospodarstwie rolnym poprzez określenie nowego rodzaju umowy cywilnoprawnej o pomocy przy zbiorach w przepisach o ubezpieczeniu społecznym rolników”³. Intencją samego projektodawcy było zatem wykreowanie nowego rodzaju cywilnoprawnej umowy nazwanej nieznanego dotychczas polskiemu porządkowi prawnemu.

Szczegółowe analizy charakteru prawnego umowy o pomocy przy zbiorach nie były nieuzasadnione, ponieważ do z założenia cywilnoprawnego stosunku zatrudnienia ustawodawca inkorporował szczególne cechy stosunku pracy⁴. Stwierdzeniem, że rolnik jest obowiązany do zapewnienia pomocnikowi rolnika odpowiednich narzędzi niezbędnych do świadczenia pomocy przy zbiorach, a pomocnik rolnika jest obowiązany do osobistego świadczenia pomocy przy zbiorach, ustawodawca zasugerował możliwość prawnopracowniczej kwalifikacji stosunku prawnego nawiązywanego na podstawie umowy o pomocy przy zbiorach. Nie tylko ze względu na ustanowione obowiązki zapewnienia narzędzi przez rolnika i osobistego wykonywania umowy przez pomocnika kwalifikacja jako stosunku pracy wydawać się mogłaby uzasadnioną, ale również z powodu odnoszenie się do „pomocy” jako czynności, którymi wyrażać ma się aktywność pomocnika. Przy uwzględnieniu, że pomoc to „osoba pomagająca komuś, zatrudniona do wykonywania prostych, mniej odpowiedzialnych prac”⁵, a pomocnik to z kolei „ktoś, kto pomaga komuś, wyręcza kogoś w jakichś pracach”⁶, urzędowo zaś „pracownik wykonujący proste zadania, zazwyczaj pod czyimś kierunkiem”⁷, należałoby oczekiwać od rolnika kierowania pracą pomocnika. Kierownictwo rolnika rysuje się istotną cechą stosunku zatrudnienia pomocnika. Stanowi to kluczowy aspekt zbliżający pracę pomocnika rolnika do obowiązków wykonywanych w ramach stosunku pracy⁸.

³ <https://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/CE8AE6D02A3D443EC1258250004F93DD/%-24File/2334.pdf> [dostęp: 30.09.2023].

⁴ „Szczególne cechy stosunku pracy wyrażają się w następujących zasadach: 1) osobistego świadczenia pracy; 2) odpłatności pracy; 3) podporządkowania pracownika przełożonym w procesie pracy; 4) ryzyka pracodawcy” (L. Florek, Ł. Pisarczyk, *Prawo pracy*, Warszawa 2019, s. 49).

⁵ *Wielki słownik języka polskiego. O-Q*, red. S. Dubisz, Warszawa 2018, s. 690.

⁶ *Ibidem*, s. 691.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Jak wyjaśnia J. Stelina: „skoro więc główna różnica tkwi w sposobie formułowania przedmiotu zobowiązania, to w konsekwencji oznacza to zróżnicowaną zależność (podległość) pomiędzy podmiotami tych zobowiązań. Na gruncie umów prawa cywilnego podległość ta jest niewielka, bo wąsko ujęty przedmiot zobowiązania wyklucza możliwość wydawania poleceń i swobodnego dysponowania osobą wykonawcy określonych czynności. Dlatego elementem odróżniającym zobowiązania cywilnoprawne i pracownicze jest dobrowolne podporządkowanie pracownicze (kierownictwo pracodawcy)” (J. Stelina, [w:] *Prawo pracy*, red. J. Stelina, Warszawa 2018, s. 116).

Jednak sam ustawodawca wyłącza kwalifikację prawnopracowniczą, rozstrzygając, że wykonywanie czynności na podstawie umowy o pomocy przy zbiorach nie stanowi zatrudnienia w rozumieniu Kodeksu pracy (art. 91a ust. 4 u.u.s.r.). Wyrażne przesądzenie o odrębnym od stosunku pracy charakterze zatrudnienia na podstawie umowy o pomocy przy zbiorach należy ocenić pozytywnie. Trzeba bowiem pamiętać, że w dotychczas znanym zatrudnieniu cywilnoprawnym dopuszczalne jest zastrzeżenie zobowiązania do osobistego wykonywania przedmiotu umowy, jak też obecne są elementy kierownictwa zlecniodawcy nad zlecnioobiorcą⁹. Wyłączenie konieczności każdorazowego badania cech stosunku prawnego i ich nasilenia w celu ustalenia rodzaju stosunku prawnego łączącego rolnika i jego pomocnika uwidacznia praktyczne znaczenie przepisu art. 91a ust. 4 u.u.s.r.

Cywilnoprawny charakter umowy wzmacnia sposób konstrukcji powstającego na jej podstawie stosunku prawnego. Wyłączenie oceny prawnopracowniczej połączone zostało bowiem z koniecznością stosowania przepisów k.c. do umowy o pomocy przy zbiorach (art. 91f u.u.s.r.)¹⁰. Ustawodawca jednoznacznie odesłał do stosowania k.c. – i to całego. Samo zaś odesłanie nie zawiera wymogu „odpowiedniego” stosowania przepisów k.c. W rezultacie do umowy o pomocy przy zbiorach, która została wyłączona jako przedmiot regulacji do odrębnej ustawy, stosuje się przepisy k.c. w taki sposób, jak gdyby umowa o pomocy przy zbiorach była częścią k.c. Tym samym nastąpiło potwierdzenie przypisania umowy o pomocy przy zbiorach do kategorii umów cywilnoprawnych.

W ramach umowy o pomocy przy zbiorach pomocnik rolnika zobowiązuje się do świadczenia pomocy przy zbiorach określonych produktów rolnych w określonym miejscu w gospodarstwie rolnika i przez określony czas, a rolnik do zapłaty umówionego wynagrodzenia za świadczoną pomoc. Na tej podstawie można stwierdzić, że umowa o pomocy przy zbiorach jest umową dwustronnie zobowią-

⁹ W wyroku Sądu Najwyższego z 11.09.2013 r. (sygn. akt II PK 972/12), w którego uzasadnieniu wskazano, że „w zleceniu mogą wystąpić cechy kierownictwa i podporządkowania, choć nie takie same jak w zależności właściwej dla stosunku pracy. Praca w zależności właściwej dla definicji stosunku pracy nie zaistniała dopiero z chwilą powstania prawa pracy, a ściślej zdefiniowania stosunku pracy. Stosunek pracy jest częścią szerszego pojęcia zatrudnienia czy pracy za wynagrodzeniem i z art. 22 § 1 i 1¹ k.p. nie wynika domniemanie stosunku pracy w każdej sytuacji, gdy zatrudniony wykonuje osobiście pracę zorganizowaną przez zatrudniającego, a nawet przy jego kontroli oraz kierownictwie. Innymi słowy nie ma prawnego domniemania stosunku pracy i wprowadzenie przepisu art. 22 nie stanowiło prawnego przełomu, jako że już wcześniej zwracano uwagę na to, że nie tylko nazwa, lecz również sposób realizacji zatrudnienia miały znaczenie w kwalifikacji podstawy prawnej zatrudnienia”. Por. także art. 738 § 1 k.c., art. 740 k.c.

¹⁰ Na gruncie prawa pracy odesłanie do stosowania przepisów cywilnoprawnych występuje, ale zostało ono odmiennie sformułowane, ponieważ w sprawach nieunormowanych przepisami prawa pracy do stosunku pracy stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu cywilnego, jeżeli nie są one sprzeczne z zasadami prawa pracy (art. 300 k.p.). W przypadku stosunku pracy stosowanie przepisów k.c. następować ma, po pierwsze, odpowiednio i, po drugie, tylko wtedy, gdy przepisy k.c. nie są sprzeczne z zasadami prawa pracy.

zującą oraz odpłatną, a zobowiązanie pomocnika ma charakter ciągły. Pamiętać należy również o podmiotowej kwalifikacji podmiotu zatrudniającego, którym może być wyłącznie rolnik. Izabela Florczak słusznie zwraca uwagę na wymóg określenia w umowie o pomocy przy zbiorach zakresu czynności wykonywanych na podstawie tej umowy przez pomocnika rolnika jako argument potwierdzający kwalifikację umowy o pomocy przy zbiorach jako umowy starannego działania¹¹. W tym kontekście należy podzielić pogląd o zbyteczności ustanawiania nowego rodzaju umowy, który wymyka się z dotychczas przyjmowanych skutków zatrudnienia w reżimie cywilnoprawnym. Jednolite zasady prawa zatrudnienia¹² pozwoliłyby ustawodawcy dostrzec, że czynności objęte zakresem przedmiotowym umowy o pomocy przy zbiorach z powodzeniem mogłyby być objęte umową o świadczenie usług, do której odpowiednio należy stosować przepisy o zleceniu. Zbyteczne było tworzenie nowego typu umowy nazwanej i pozbawienie możliwości jej kwalifikowania przez pryzmat art. 6 ust. 1 pkt 4 u.s.u.s.

Kwalifikując prace te jako prace starannego działania (nie rezultatu), ustawodawca przesądził, że z powodzeniem mogły być one wykonywane na podstawie umów o świadczenie usług, do których stosuje się przepisy o zleceniu (nie umów o dzieło), gwarantując minimalny stopień ochrony osobom zatrudnionym (między innymi prawo do bhp, prawo do minimalnego wynagrodzenia za pracę). Tym samym możliwe było ograniczenie patologicznych sytuacji (stosowania umów o dzieło) przez sankcjonowanie obowiązującego prawa – klasyfikowanie stosunków prawnych jako umów o świadczenie usług, do których stosuje się przepisy o zleceniu¹³.

Strony umowy o pomocy przy zbiorach

Umowę o pomocy przy zbiorach zawrzeć mogą rolnik oraz pomocnik rolnika. Należy zatem stwierdzić, że podmiot powierzający pracę musi legitymować się określonym statusem – być rolnikiem. Ustalenie możliwości występowania w charakterze strony umowy o pomocy przy zbiorach następować musi przy uwzględnieniu przepisów u.s.u.s.r., w której wyjaśnione zostały stosowane pojęcia. Posłużenie się przez ustawodawcę definicjami legalnymi ocenić należy pozytywnie, w szczególności że wyraźnie „służą [...] likwidacji wieloznaczności zwrotów języka ogólnego, którymi prawodawca ma zamiar się posługiwać”¹⁴.

Zgodnie z art. 6 pkt 1 u.s.u.s.r. przez rolnika rozumieć należy pełnoletnią osobę fizyczną, zamieszkujejącą i prowadzącą na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, osobiście i na własny rachunek, działalność rolniczą w pozostającym w jej posiadaniu

¹¹ I. Florczak, *Umowa o pomocy przy zbiorach*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2019, t. 124, s. 24-25.

¹² M. Gersdorf, *Prawo zatrudnienia*, Warszawa 2013, s. 180-191.

¹³ I. Florczak, *op. cit.*, s. 25.

¹⁴ J. Nowacki, Ż. Tobor, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2020, s. 301.

niu gospodarstwie rolnym, w tym również w ramach grupy producentów rolnych, a także osobę, która przeznaczyła grunty prowadzonego przez siebie gospodarstwa rolnego do zalesienia. Jak wskazuje Piotr Prusinowski,

[...] składniki tej definicji można pogrupować na takie, które mają cechy podmiotowe (pełnoletnia osoba fizyczna, zamieszkująca na terenie Rzeczypospolitej Polskiej), i te, które akcentują aspekt przedmiotowy (prowadząca osobiście i na własny rachunek działalność rolniczą w pozostającym w jej posiadaniu gospodarstwie rolnym). Podział ten nie uwzględnia jednak relacji zachodzących między poszczególnymi składnikami. Bliższa analiza prowadzi do wniosku, że związki występujące między nimi nie są jednoznaczne¹⁵.

Ze względu na temat i ramy opracowania pogłębiona analiza terminu „rolnik” nie jest możliwa. Dla jasności należy jednak wskazać, że omawiany termin

[...] obejmuje posiadaczy gospodarstw rolnych (tj. właścicieli i dzierżawców), którzy prowadzą to gospodarstwo osobiście i na własny rachunek, co oznacza przede wszystkim ponoszenie przez daną osobę ryzyka gospodarczego. Osobiste prowadzenie gospodarstwa rolnego wymaga osobistego prowadzenia prac rolnych. Może jednak polegać tylko na organizowaniu produkcji w tym gospodarstwie. Osoba ubezpieczona jako rolnik nie musi też mieszkać na terenie tego gospodarstwa, ale nie może podlegać obowiązkowi ubezpieczenia z innego tytułu¹⁶.

Co jednak istotne, ustawodawca nie wymaga, aby rolnik zawierający umowę o pomocy przy zbiorach podlegał ubezpieczeniu społecznemu rolników¹⁷. Oznacza to przede wszystkim, że podmiotowa kwalifikacja strony powierzającej pracę zostaje utrzymana, kiedy spełnia ona warunki do uznania za rolnika w rozumieniu przepisów u.u.s.r. nawet przy niepodleganiu ubezpieczeniu społecznemu rolników – w szczególności gdy gospodarstwo nie obejmuje obszaru użytków rolnych powyżej 1 ha przeliczeniowego lub działu specjalnego, jak też w razie eliminacyjnego zbiegu tytułów ubezpieczenia społecznego z ubezpieczenia powszechnego i rolniczego (np. pozostawanie przez rolnika równolegle w stosunku pracy, uzyskiwanie miesięcznie przez rolnika przychodu z tytułu zatrudnienia cywilnoprawnego powyżej wynagrodzenia minimalnego czy też prowadzenie pozarolniczej działalno-

¹⁵ P. Prusinowski, *Relacje zachodzące między podstawowymi pojęciami ubezpieczenia społecznego rolników*, „Przegląd Sądowy” 2014, nr 2, s. 121-122.

¹⁶ I. Jędrasik-Jankowska, *Prawo do emerytury z ubezpieczenia i zabezpieczenia społecznego. Komentarz do ustaw z orzecznictwem*, Warszawa 2019, <https://sip.lex.pl/#/commentary/587477566/601089> [dostęp: 16.07.2023]. W odniesieniu do sformułowanego przez I. Jędrasik-Jankowską wymogu niemożności podlegania obowiązkowi ubezpieczenia z innego tytułu nie można jednak zapomnieć, że przepisy u.u.s.r. przewidują sytuacje zbiegów tytułów ubezpieczenia społecznego, w których rolnik – podlegając obowiązkowo ubezpieczeniu społecznemu rolników – podlega z tytułów tworzących tytuł ubezpieczenia społecznego w ubezpieczeniu powszechnym temu ubezpieczeniu (por. art. 5a oraz art. 5b u.u.s.r.).

¹⁷ W przepisie art. 6 pkt 1 u.u.s.r. ustawodawca formułuje definicję rolnika, warunki podlegania zaś ubezpieczeniu społecznemu rolników wynikają z innych przepisów u.u.s.r. (zob. w szczególności art. 5a, art. 7 i art. 16 u.u.s.r.).

ści gospodarczej, z której uzyskiwany przychód przekracza roczną kwotę graniczną). W świetle konstrukcji umowy o pomocy przy zbiorach kluczowe jest zatem, aby osoba zatrudniająca pomocnika była pełnoletnia, zamieszkiwała i prowadziła na terytorium RP, osobiście i na własny rachunek, działalność rolniczą w pozostającym w jej posiadaniu gospodarstwie rolnym, w tym również w ramach grupy producentów rolnych, ewentualnie aby była to osoba, która przeznaczyła grunty prowadzonego przez siebie gospodarstwa rolnego do zalesienia. Ubezpieczeniowy status rolnika pozostaje bez wpływu na możliwość zawarcia umowy o pomocy przy zbiorach i jej skutki prawne. Ustawodawca nie wymaga bowiem, aby podmiot powierzający pracę (rolnik) podlegał ubezpieczeniu społecznemu rolników, ale aby był rolnikiem, którego definicja zawarta jest w u.u.s.r.

Zgodnie zaś z art. 6 pkt 2a u.u.s.r. przez pomocnika rolnika rozumieć należy osobę pełnoletnią, z którą rolnik zawarł umowę o pomocy przy zbiorach, o której mowa w art. 91a u.u.s.r. Inetta Jędrasik-Jankowska wyjaśnia, że pomocnik rolnika „to osoba niekoniecznie obca, która zawarła z rolnikiem umowę, która nie może być ani umową o pracę, ani umową zlecenia”¹⁸. Należy zwrócić uwagę, że ustawodawca wymaga, aby pomocnik rolnika był osobą pełnoletnią. W literaturze wyrażono pogląd, że

[...] pełnoletniość pomocnika stanowi konstytutywną cechę rzeczzonej umowy, a przedmiotowy wymóg jest związany m.in. z charakterem pracy w rolnictwie, wynika z potrzeby zachowania podwyższonej ostrożności podczas prac lub potencjalnie znacznego ciężaru przenoszonych produktów rolnych. Pełnoletniość pomocnika z założenia ma stanowić jeden z elementów podnoszących poziom bezpieczeństwa pracowników w pracy¹⁹.

Zaprezentowany punkt widzenia może budzić wątpliwości tym bardziej uzasadnione, że zatrudnienie w rolnictwie jako takim nie jest bezwzględnie wzbronione małoletnim – i to na gruncie prawa pracy, jak i w reżimie prawa cywilnego. Sam ustawodawca w przepisach u.u.s.r. wyraźnie zresztą dopuszcza możliwość wykonywania pracy w gospodarstwie rolnym przez osobę poniżej 18. roku życia w charakterze domownika, tworząc z wykonywania pracy w charakterze domownika tytuł ubezpieczenia społecznego w ubezpieczeniu społecznym rolników²⁰.

¹⁸ I. Jędrasik-Jankowska, *op. cit.*, Warszawa 2019, <https://sip.lex.pl/#/commentary/587477566/601089> [dostęp: 16.07.2023].

¹⁹ M. Miąsko, *Analiza charakterystyki umowy o pomocy przy zbiorach (ujęcie komparatystyczne)*, „Studia z Zakresu Prawa Pracy i Polityki Społecznej” 2018, nr 2, s. 149.

²⁰ Zgodnie z art. 6 pkt 2 domownikiem jest osoba bliska rolnikowi, która: a) ukończyła 16 lat, b) pozostaje z rolnikiem we wspólnym gospodarstwie domowym lub zamieszkuje na terenie jego gospodarstwa rolnego albo w bliskim sąsiedztwie, c) stale pracuje w tym gospodarstwie rolnym i nie jest związana z rolnikiem stosunkiem pracy. Jak wyjaśnia I. Jędrasik-Jankowska, „domownik w odróżnieniu od małżonka musi pracować w tym gospodarstwie, ale nie na podstawie umowy o pracę. Inny rodzaj umowy też wyłączy ubezpieczenie rolnicze domownika, chyba że zajdzie sytuacja opisana w art. 5b”, I. Jędrasik-Jankowska [w:] *op. cit.*

Pomijając przypadki domowników jako szczególnej kategorii osób wykonujących pracę w gospodarstwie rolnym, przy uwzględnieniu reguł powierzania pracy małoletnim (w szczególności przestrzeganie wymogu zatrudniania wyłącznie przy pracach lekkich, jeżeli zatrudnienie nie jest realizowane w ramach przygotowania zawodowego), możliwe jest zatrudnienie młodocianych na innej podstawie niż umowa o pomocy przy zbiorach. Jednocześnie wkroczenie w reżim prawa pracy lub zatrudnienia cywilnoprawnego wyposaża tak zatrudnione osoby w odmienny (szerszy) zakres uprawnień. Sygnalizacyjnie należy już zwrócić uwagę w szczególności na prawo do co najmniej minimalnego wynagrodzenia, a w przypadku zatrudnienia pracowniczego – podleganie obowiązkowo wszystkim czterem rodzajom ubezpieczenia społecznego w systemie powszechnym.

Przedmiot wątpliwości w kontekście wymogu pełnoletności pomocnika rolnika budzi przepis art. 91f u.u.s.r. zawierający odesłanie do stosowania do umowy o pomocy przy zbiorach przepisów k.c. w zakresie nieuregulowanym w Rozdziale 7a u.u.s.r. Przy braku jakichkolwiek wskazań ustawodawcy w przepisach u.u.s.r. pełnoletność jako kategorię prawa cywilnego badać należy na podstawie przepisów art. 10 k.c. Po pierwsze, pełnoletnim jest, kto ukończył lat osiemnaście (art. 10 § 1 k.c.). Po drugie, przez zawarcie małżeństwa małoletni uzyskuje pełnoletność. Nie traci jej w razie unieważnienia małżeństwa (art. 10 § 2 k.c.). W świetle obowiązujących przepisów tylko kobiecie, która ukończyła lat szesnaście, sąd opiekuńczy może zezwolić na zawarcie małżeństwa z ważnych powodów, a z okoliczności wynika, że zawarcie małżeństwa będzie zgodne z dobrem założonej rodziny (art. 10 § 1 k.r.o.). Rozstrzygnięcie możliwości zatrudnienia pełnoletniej kobiety, która nie ukończyła 18. roku życia, powodować może wątpliwości w praktyce. Ustawodawca wyraźnie jednak przewidział, że pomocnik rolnika ma być osobą pełnoletnią i jednocześnie nie zdefiniował pełnoletności autonomicznie dla potrzeb umowy o pomocy przy zbiorach. Należałoby zatem przyjąć, że pełnoletność należy ustalać zgodnie z ogólną regulacją k.c., do którego stosowania odsyła przepis art. 91f u.u.s.r. Taki sposób wykładni znajduje potwierdzenie w regule *clara non sunt interpretanda*. Mamy przecież do czynienia z jednoznacznym i niebudzącym wątpliwości wynikiem wykładni językowej. Wprawdzie jej wynik może pozostawać w kolizji z podnoszoną w literaturze funkcją ochronną realizowaną przez wprowadzenie wymogu pełnoletności, ale przypisywanie temu warunkowi konieczności ukończenia 18. roku życia przez wszystkich pomocników rolnika wkracza w kompetencję ustawodawcy, który warunki uzyskania pełnoletności zawarł w przepisach k.c., do którego stosowania odsyła w art. 91f u.u.s.r. Posłużenie się granicą wieku, którą już ustawodawca stosuje (por. art. 6 pkt 2 u.u.s.r.), byłoby rozwiązaniem pożądanym. Dopóki jednak nie zostanie ona wyraźnie określona w przepisach regu-

lujących umowę o pomocy przy zbiorach, dopóty pełnoletniość pomocnika rolnika ustalać należy według ogólnych reguł prawa cywilnego.

Zatrudnienie niepełnoletniego pomocnika rolnika wymaga analizy także w kontekście ważności czynności prawnej dokonanej przez osobę niepełnoletnią. Brak odpowiedzi w tej kwestii w przepisach u.u.s.r. i zawarte w art. 91f u.u.s.r. odesłanie nakazują uwzględnić skutki płynące z art. 14 oraz art. 17 k.c. Pierwszy z nich

[...] stanowi o skutku, jaki przypisywany jest czynności prawnej dokonanej przez osobę fizyczną niemającą ukończonych 13 lat bądź całkowicie ubezwłasnowolnioną. Dla zaistnienia tego skutku bez znaczenia jest poziom rozwoju intelektualnego i emocjonalnego osoby dokonującej czynności. W konsekwencji, nawet gdyby osoba nieposiadająca zdolności do czynności prawnej działała z pełnym rozeznanie, nie stanowiłoby to podstawy do uznania czynności za ważną²¹.

Należy mieć uzasadnione wątpliwości co do kwalifikacji umowy o pomocy przy zbiorach jako umowy należącej do umów powszechnie zawieranych w drobnych bieżących sprawach życia codziennego, która stałaby się ważna z chwilą jej wykonania, chyba że pociągałaby za sobą rażące pokrzywdzenie osoby niezdolnej do czynności prawnych. W odniesieniu do art. 17 k.c. wyjaśnia się zaś, że „dla ważności przedsięwziętych przez osobę ograniczoną w zdolności do czynności prawnych czynności zobowiązujących i rozporządzających wymagana jest zgoda jej przedstawiciela ustawowego. Omawiany przepis jasno wskazuje przy tym, że nie jest to zasada bez wyjątków. Wśród nich w pierwszej kolejności należy wskazać te, o których stanowi sam k.c. w przepisach omawianego tytułu, a mianowicie samodzielne zawieranie umów należących do umów powszechnie zawieranych w drobnych bieżących sprawach życia codziennego (art. 20 k.c.); rozporządzanie swoim zarobkiem (art. 21 k.c.), a także rozporządzanie przedmiotami majątkowymi oddanymi osobie z ograniczoną zdolnością do czynności prawnych przez jej przedstawiciela ustawowego do swobodnego użytku (art. 22 k.c.). Kodeks cywilny nie jest jednak jedynym źródłem prawa cywilnego wprowadzającym rzeczne wyjątki. Przykładowo wskazać należy na k.p., który w art. 22 § 3 umożliwia osobie ograniczonej w zdolności do czynności prawnych nawiązanie stosunku pracy oraz dokonywanie czynności prawnych, które dotyczą tego stosunku bez zgody przedstawiciela ustawowego. Jednak w sytuacji, gdy stosunek pracy sprzeciwia się dobru tej osoby, przedstawiciel ustawowy za zezwoleniem sądu opiekuńczego może stosunek pracy rozwiązać”²². W efekcie

[...] umowa należąca do czynności prawnych, o których mowa w art. 17 k.c., zawarta przez osobę o ograniczonej zdolności do czynności prawnych bez zezwolenia przedstawiciela ustawowego (lub jego zgody udzielonej w chwili zawierania umowy), jest dotknięta sankcją bezsku-

²¹ J. Regan, *Artykuł 14*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Załucki, Warszawa 2023, s. 25.

²² *Ibidem*, s. 30.

teczności zawieszzonej (stanowi tzw. czynność prawną kulejącą). Dla swej skuteczności wymaga więc potwierdzenia ze strony przedstawiciela ustawowego²³.

Ocena zawarcia umowy o pomocy przy zbiorach jako umowy powszechnie zawieranej w drobnych bieżących sprawach życia codziennego jest wysoce ryzykowna i nie należy rekomendować tego kierunku rozważań.

Sformułowane przez ustawodawcę w przepisie art. 91a ust. 4 u.u.s.r. odejście od prawnopracowniczej kwalifikacji umowy o pomocy przy zbiorach wyznaczać powinno sposób oceny zawarcia tego rodzaju umowy przez niepełnoletniego. Uznając przywołany przepis za formułujący wyjątek, należy dokonywać ścisłej wykładni przepisu art. 6 pkt 2a u.u.s.r. i przyjąć, że zatrudnienie osoby ograniczonej w zdolności do czynności prawnych w charakterze pomocnika rolnika wyłącza art. 91a ust. 4 u.u.s.r., co w rezultacie oznacza kwalifikację takiej osoby, której powierzono wykonywanie obowiązków pomocnika rolnika, o których mowa w art. 91a u.u.s.r., jako pracownika. Ten sposób wykładni gwarantuje tym samym najpełniejszą ochronę tej grupy niepełnoletnich²⁴, a jednocześnie przepisy prawa pracy nie sprzeciwiają się prezentowanemu sposobowi oceny. W art. 22 § 3 k.p. wyraźnie stwierdza się bowiem, że osoba ograniczona w zdolności do czynności prawnych może bez zgody przedstawiciela ustawowego nawiązać stosunek pracy oraz dokonywać czynności prawnych, które dotyczą tego stosunku²⁵. Margines będą zapewne stanowić przypadki zatrudniania osób nieposiadających zdolności do czynności prawnych. Jeżeli jednak wystąpią, zawarcie umowy o pomocy przy zbiorach oceniać należy jako nieważne (art. 14 § 1 k.c. w zw. z art. 91f u.u.s.r.).

Mając na uwadze powyższe spostrzeżenia odnoszące się do możliwości wykonywania pracy w rolnictwie przez domowników, którzy mogą mieć ukończony 16. rok życia, zatrudnienie na podstawie umowy o pomocy przy zbiorach pełnoletniej kobiety, która nie ukończyła 18. roku życia, oraz brak wyraźnego wyłączenia możliwości zatrudnienia osób ograniczonych w zdolności do czynności prawnych na podstawie innego rodzajów umów, ustawodawca powinien podjąć działania legislacyjne służące jednoznacznemu rozstrzygnięciu podniesionych wątpliwości. Opowiedzieć należy się za wprowadzeniem do porządku prawnego dopuszczalności zatrudnienia niepełnoletnich przy pomocy przy zbiorach po ukończeniu przez nich

²³ R. Strugała, *Artykuł 17*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2021, Legalis, Nb. 2, <https://sip.legalis.pl/document-view.seam?documentId=mjxw62zogi3danbugездmmjjoobqxlwrhe2dcnzqheya&refSource=guide> [dostęp: 1.10.2023].

²⁴ Wskazać należy nie tylko na materialnoprawne przepisy prawa pracy (w szczególności przepisy z zakresu norm czasu pracy, wynagrodzenia za pracę, bezpieczeństwa i higieny pracy), skutki w zakresie ubezpieczenia społecznego (podleganie ubezpieczeniu społecznemu na podstawie art. 6 ust. 1 pkt 1 u.u.s.), ale również regulacje procesowe realizujące funkcję ochronną prawa pracy (art. 477² § 1 k.p.c.).

²⁵ Jednakże gdy stosunek pracy sprzeciwia się dobru tej osoby, przedstawiciel ustawowy za zezwoleniem sądu opiekuńczego może stosunek pracy rozwiązać.

16. roku życia. Takie rozwiązanie nie powinno być nieograniczone, a opierać może się na ustanowieniu rozwiązań zbliżonych do zatrudnienia przy pracach lekkich. Spójna w całym porządku prawnym koncepcja zatrudniania małoletnich powinna stanowić cel, którego osiągnięcie należałoby określić jednym z priorytetów polityki rynku pracy. W obowiązującym stanie prawnym bowiem dochodzi do odmiennych ocen możliwości zatrudniania małoletnich w zależności od reżimu prawnego wyznaczającego ramy prawne nawiązywanego stosunku prawnego. Z tych względów postulat wyodrębnienia prawa zatrudnienia jako nowej gałęzi prawa wysuwa się coraz wyraźniej jako jedno z wyzwań dla doktryny prawa i ustawodawcy.

Zakres przedmiotowy umowy o pomocy przy zbiorach

Przez umowę o pomocy przy zbiorach pomocnik rolnika zobowiązuje się do świadczenia pomocy przy zbiorach produktów rolnych należących do sektora, o którym mowa w art. 1 ust. 2 lit. f, i oraz n rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013 z 17 grudnia 2013 r. ustanawiającego wspólną organizację rynków produktów rolnych oraz uchylającego rozporządzenia Rady (EWG) nr 922/72, (EWG) nr 234/79, (WE) nr 1037/2001 i (WE) nr 1234/2007 (Dz.Urz. UE L 347 z 20.12.2013, str. 671, z późn. zm.21), a także pozostałych ziół i roślin zielarskich, zwanych dalej „chmielem, owocami, warzywami, tytoniem, ziołami i roślinami zielarskimi”, w określonym miejscu w gospodarstwie rolnika i przez określony czas, a rolnik do zapłaty umówionego wynagrodzenia za świadczoną pomoc. Pomoc przy zbiorach chmielu, owoców, warzyw, tytoniu, ziół i roślin zielarskich obejmuje następujące czynności:

- 1) zbieranie chmielu, owoców, warzyw, tytoniu, ziół lub roślin zielarskich;
- 2) usuwanie zbędnych części roślin;
- 3) klasyfikowanie lub sortowanie zerwanych lub zebranych chmielu, owoców, warzyw, tytoniu, ziół lub roślin zielarskich, lub wykonywanie innych czynności mających na celu przygotowanie chmielu, owoców, warzyw, tytoniu, ziół lub roślin zielarskich do transportu, przechowywania lub sprzedaży lub związanych z pielęgnowaniem i poprawą jakości plonów.

W umowie o pomocy przy zbiorach określa się zakres czynności wykonywanych na podstawie tej umowy przez pomocnika rolnika oraz dzień rozpoczęcia świadczenia pomocy przy zbiorach chmielu, owoców, warzyw, tytoniu, ziół i roślin zielarskich, jeżeli jest on inny niż dzień zawarcia umowy o pomocy przy zbiorach.

Określony zakres przedmiotowy umowy o pomocach przy zbiorach jest oceniany przez część przedstawicieli doktryny jako zbyt wąski. Zdaniem Damiana Puśleckiego „należy ubolewać nad tym, że ustawodawca, wprowadzając do polskiego porządku prawnego nową umowę, nie zdecydował się na określenie szerszego za-

kresu czynności pomocników. Trzeba mieć tutaj na względzie nie tylko inne etapy produkcji roślinnej, zbiory innych roślin, ale także pomoc przy produkcji zwierzęcej²⁶. Nie należy jednak tracić z pola widzenia tego, że nowy rodzaj umowy już w swojej nazwie oddaje cel, jakiemu ma służyć – ma być to pomoc przy zbiorach. Wydaje się zatem, że przewidziany w art. 91a u.u.s.r. zakres przedmiotowy nie jest dziełem przypadku, ale przemyślanej decyzji ustawodawcy. Postulowanie poszerzania zakresu przedmiotowego umowy o pomocy przy zbiorach zmierzałoby do kształtowania stosunku prawnego służącego pomocy w gospodarstwie rolnym jako takim. W rezultacie okresowość zwiększenia zapotrzebowania na pracę, zwłaszcza przy zbiorach ręcznych, ze względu na porę roku lub warunki meteorologiczne jako motywy uzasadniające wprowadzenie umowy o pomocy przy zbiorach do systemu prawa byłyby nie do pogodzenia z objęciem zakresem przedmiotowym prac typowych wykonywanych w gospodarstwie rolnym, przy których zwiększenie zapotrzebowania na pracę nie ma charakteru sezonowego.

Zakres przedmiotowy umowy o pomocy przy zbiorach może być jednak szerszy, jeżeli po stronie rolnika będzie występować obywatel Ukrainy, o którym mowa w art. 2 ust. 1 u.p.o.u.²⁷ Ustawodawca przewiduje bowiem, że pomocnik rolnika będący obywatelem Ukrainy przebywającym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, którego pobyt na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jest uznawany za legalny na podstawie art. 2 ust. 1 u.p.o.u., może świadczyć pomoc przy wykonywaniu wszystkich czynności związanych z prowadzeniem działalności rolniczej w rozumieniu przepisów u.u.s.r. albo pozostających w związku z wykonywaniem tych czynności. Wskutek powyższej regulacji doprowadzono do wykształcenia podmiotowo kwalifikowanego typu umowy o pomocy przy zbiorach. O ile powody, dla których ustawodawca podjął działania legislacyjne modyfikujące zakres przedmiotowy umowy o pomocy przy zbiorach na wypadek zatrudniania obywateli Ukrainy, o których mowa w art. 2 ust. 1 u.p.o.u., należy uznać za szlachetne, o tyle skutki regulacji dekomponują nowy typ umowy powołany w 2018 r. i jako takie nie zasługują na aprobatę. Wskutek interwencji ustawodawcy modelowa umowa o pomocy przy zbiorach może być poszerzona przedmiotowo o czynności, które w zwykłych warunkach powinny stanowić przedmiot innych rodzajów stosunków zatrudnienia. Zupełnie niezrozumiałe jest wprowadzenie modyfikowania zakresu przedmiotowego umowy o pomocy przy zbiorach, kiedy zatrudnionym ma być obywatel Ukrainy, o którym mowa w art. 2 ust. 1 u.p.o.u. Trzeba bowiem pamiętać, że świadczenie pomocy przy wykonywaniu wszystkich czynności związanych z prowadzeniem działalności rolniczej w rozumieniu przepisów u.u.s.r. albo pozostających w związku z wy-

²⁶ D. Puślecki, *Umowa o pomocy przy zbiorach*, „Przegląd Prawa Rolnego” 2018, nr 2, s. 73.

²⁷ Ustawa z 12.03.2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 103 ze zm.; dalej: u.p.o.u.).

konywaniem tych czynności było i jest możliwe na podstawie umowy o pracę lub umowy o świadczenie usług. Obowiązki art. 40 ust. 2 u.p.o.u. doprowadziło do dualizmu stanu prawnego, w którym świadczenie pomocy przy wykonywaniu wszystkich czynności związanych z prowadzeniem działalności rolniczej w rozumieniu przepisów u.u.s.r. albo pozostających w związku z wykonywaniem tych czynności może być przedmiotem umowy o pomocy przy zbiorach zawieranej wyłącznie z obywatelem Ukrainy, o którym mowa w art. 2 ust. 1 u.p.o.u., we wszystkich innych przypadkach zaś wykroczenia poza wyznaczony w art. 91a ust. 1 i 2 u.u.s.r. przedmiot umowy o pomocy przy zbiorach sprawia, że dochodzi do innego stosunku prawnego niż analizowany w tym opracowaniu. Zatrudnianie wszystkich podmiotów w ramach umowy o pomocy przy zbiorach powinno być realizowane w ramach takiego samego prawnie dopuszczalnego zakresu przedmiotowego. Wykroczenie poza art. 91a ust. 1 i 2 u.u.s.r. wiązać się zaś powinno z koniecznością doboru innej podstawy zatrudnienia, a nie tworzeniem wariantu umowy o pomocy przy zbiorach stworzonego specjalnie dla grupy obywateli Ukrainy.

Okres zatrudnienia na podstawie umowy o pomocy przy zbiorach

Kwestia okresu zatrudnienia na podstawie umowy o pomocy przy zbiorach stanowi wyraźny przedmiot regulacji w art. 91c ust. 1 u.u.s.r., zgodnie z którym łączny czas świadczenia pomocy przy zbiorach chmielu, owoców, warzyw, tytoniu, ziół i roślin zielarskich na podstawie umów o pomocy przy zbiorach zawartych przez jednego pomocnika rolnika nie może przekroczyć 180 dni w roku kalendarzowym. Jedynym normatywnie przewidzianym środkiem służącym zapewnieniu nieprzekroczenia limitu okresu zatrudnienia w ciągu roku kalendarzowego jest regulacja z art. 91b ust. 2 u.u.s.r., zgodnie z którym pomocnik rolnika przed zawarciem umowy o pomocy przy zbiorach składa oświadczenie o liczbie dni w danym roku kalendarzowym, przez jakie świadczył pomoc przy zbiorach chmielu, owoców, warzyw, tytoniu, ziół i roślin zielarskich, na podstawie umów o pomocy przy zbiorach zawartych z innymi rolnikami. Oznacza to, że zawarcie umowy o pomocy przy zbiorach musi być poprzedzone uzyskaniem przez rolnika od pomocnika rolnika oświadczenia o dotychczasowym w danym roku kalendarzowym wymiarze zatrudnienia w charakterze pomocnika rolnika. I choć konstrukcyjnie (posłużenie się trzecią osobą liczby pojedynczej w trybie oznajmującym) ustawodawca przewiduje, że to pomocnik rolnika składa oświadczenie, to jednak jego odebranie i ocena możliwości zatrudnienia na podstawie umowy o pomocy przy zbiorach jest obowiązkiem rolnika. W żadnym miejscu ustawodawca nie określa (nie nazywa wprost) jednak skutków naruszenia czasowego ograniczenia możliwości

korzystania z umowy o pomocy przy zbiorach przez konkretnego pomocnika rolnika. Jeżeli osoba, z którą zawierana jest umowa o pomocy przy zbiorach, nie była zatrudniona wcześniej w danym roku kalendarzowym przez rolnika, który z nią tę umowę zawiera, to musi opierać się na oświadczeniu zatrudnianego pomocnika. Nie ma przy tym pewności co do skutków prawnych ujawnienia przekroczenia przez zatrudnionego przez niego pomocnika 180-dniowego okresu zatrudnienia w danym roku kalendarzowym.

Praktyka działania organu rentowego pokazuje, że przekroczenie okresu, o którym mowa w art. 91c ust. 1 u.u.s.r., skutkuje orzeczeniem o ustaniu ubezpieczenia społecznego. Opierając się na brzmieniu przywołanego przepisu, organ rentowy wydaje decyzję w tym zakresie. Działanie organu rentowego nie może przy tym dziwić. Posiadając bowiem informację o wcześniejszych okresach podlegania ubezpieczeniu na podstawie umowy o pomocy przy zbiorach, organ rentowy może i powinien z urzędu orzekać ustalwszy, że 180-dniowy okres został przekroczony. W rzeczywistości dojść może zatem do sytuacji, w której pomocnik rolnika traci status ubezpieczonego w ubezpieczeniu wypadkowym, chorobowym i macierzyńskim, podczas gdy czynności uzgodnione umową o pomocy przy zbiorach mogą nadal być wykonywane. Sytuacja wykonywania czynności wynikających z umowy o pomocy przy zbiorach po przekroczeniu 180-dniowego okresu będzie wynikać m.in. z czasowej rozbieżności w datach wydania decyzji, jej nadania i doręczenia. Należy zatem zadać sobie pytanie o sytuację prawną stron umowy o pomocy przy zbiorach wykonywanej przez pomocnika rolnika po upływie 180 dni, o których mowa w art. 91c ust. 1 u.u.s.r.

Udzielenie odpowiedzi nie jest łatwe i opiera się na akceptacji lub odrzuceniu określonych wartości w procesie wykładni i interpretacji przepisów regulujących ten rodzaj umowy. Najprostsza droga prowadzi do wniosku, że umowa o pomocy przy zbiorach trwa, choć wynikające z niej gwarancje ubezpieczeniowe wygasają jako ograniczone czasowo. Wniosek taki można wysnuć, stosując *argumentum a rubrica* i wskazując, że skoro czasowe ograniczenie zawarte zostało w ustawie regulującej ubezpieczenie społeczne rolników, to skutek przekroczenia analizowanego okresu powinien być odnoszony wyłącznie do tej sfery stosunków prawnych. Tak udzielona odpowiedź nie wydaje się jednak satysfakcjonująca, szczególnie że ustawodawca nie przewiduje skutku w postaci ustania ubezpieczenia społecznego jako jedynej konsekwencji przekroczenia okresu, ale wyraźnie stwierdza, że „łączny czas świadczenia pomocy przy zbiorach [...] na podstawie umów o pomocy przy zbiorach zawartych przez jednego pomocnika rolnika nie może przekroczyć 180 dni w roku kalendarzowym”. Należy zatem oczekiwać poszukiwania odpowiedzi co do materialnoprawnych skutków przekroczenia okresu zatrudnienia nie tylko w sfe-

rze ubezpieczeniowej, ale też – a może przede wszystkim – stosunku zatrudnienia łączącego rolnika i pomocnika.

W efekcie przekroczenia 180-dniowego okresu stosunek zatrudnienia nie wynika z umowy o pomocy przy zbiorach, a jego kwalifikację należy przeprowadzić na podstawie oceny stanu faktycznego – warunków wykonywania umowy. Jak już wyżej wskazano, zatrudnienie pomocnika rolnika wykazuje cechy zatrudnienia pracowniczego, które jest wyłączone mocą art. 91a ust. 4 u.u.s.r. do umowy o pomocy przy zbiorach. Wykonywanie uzgodnionych w umowie o pomocy przy zbiorach czynności po 180-dniowym okresie powinno być w pierwszym rzędzie oceniane z perspektywy art. 22 § 1¹ k.p. Dopiero niewystępowanie cech kwalifikujących stosunek prawny jako stosunek pracy uprawniać powinno do badania nawiązania stosunku zatrudnienia opartego na innych regułach, w szczególności zatrudnienia w ramach umowy o świadczenie usług, do której odpowiednio stosuje się przepisy o zleceniu.

W kontekście analizy regulacji okresu zatrudnienia na podstawie umowy o pomocy przy zbiorach należy także zwrócić uwagę na przepis art. 40 ust. 1 u.p.o.u., w którym przewiduje się, że w przypadku obywatela Ukrainy przebywającego na terytorium RP, którego pobyt na terytorium RP jest uznawany za legalny na podstawie art. 2 ust. 1 u.p.o.u., łączny czas świadczenia pomocy przy zbiorach chmielu, owoców, warzyw, tytoniu, ziół i roślin zielarskich na podstawie umów o pomocy przy zbiorach, o którym mowa w art. 91c ust. 1 u.u.s.r., ulega przedłużeniu z mocy prawa na okres tego pobytu. W efekcie w odniesieniu do tej grupy obywateli Ukrainy w roku kalendarzowym 180-dniowe ograniczenie czasowe zatrudnienia na podstawie umowy o pomocy przy zbiorach nie znajduje zastosowania. Dopóki pobyt tych obywateli Ukrainy jest uznawany za legalny, dopóty może trwać zatrudnienie w reżimie wynikającym z ustawy o pomocy przy zbiorach. Tak samo jak dopuszczenie w art. 40 ust. 2 u.p.o.u. szerszego zakresu przedmiotowego umowy o pomocy przy zbiorach, tak samo umożliwienie dłuższego niż przewidziany w art. 91c ust. 1 u.u.s.r. okresu zatrudnienia dekomponuje regulację umowy o pomocy przy zbiorach. Wprowadzając 180-dniowy okres zatrudnienia w ciągu roku, ustawodawca uwzględnił go w konsekwencjach ubezpieczeniowych zawarcia tego rodzaju umowy. Jak bowiem wynika z przepisu art. 7 ust. 1a u.u.s.r., skutki te są niezwykle ograniczone. Pomocnik rolnika nie tylko podlega wyłącznie ubezpieczeniu wypadkowemu, chorobowemu i macierzyńskiemu, ale liczyć może jedynie na jednorazowe odszkodowanie. Regulacja z art. 40 ust. 1 u.p.o.u. stoi z tymi ocenami w sprzeczności. Ustawodawca doprowadza do sytuacji, w której możliwe jest zatrudnienie obywateli Ukrainy, o których mowa w art. 2 ust. 1 u.p.o.U., przez uznawany za legalny czas pobytu na terytorium RP (aktualnie do 4 marca 2024 r.), bez gwarancji minimalnego wynagrodzenia i objęcia ubezpieczeniem społecz-

nym rolników w ograniczonym zakresie. W żaden sposób nie sprzyja to ochronie interesów tych osób, które wyrażają się także w prawie podlegania ubezpieczeniu społecznemu na wypadek niezdolności do pracy ze względu na wiek lub niemożność uzyskiwania zatrudnienia ze względu na stan zdrowia. W sytuacjach granicznych zatrudnienie na podstawie umowy o pomocy przy zbiorach będzie zatem mogło trwać blisko 2 lata, o ile ustawodawca nie zdecyduje się przedłużyć okresu obowiązywania przepisów szczególnych, co jeszcze bardziej pogorszy normatywne położenie tej grupy osób.

Wynagrodzenie z tytułu wykonywania umowy o pomocy przy zbiorach

Ustawodawca przesądza wyłącznie, że z tytułu wykonywania umowy o pomocy przy zbiorach rolnik jest zobowiązany do zapłaty umówionego wynagrodzenia za świadczoną pomoc. Jednoznacznie zatem przesądzone zostało, o czym była już mowa, że umowa o pomocy przy zbiorach jest umową odpłatną. W praktyce problematyczną kwestią jest wysokość wynagrodzenia, na które umówić mają się strony. Kontrowersje związane z wynagrodzeniem wynikają z faktu nieobjęcia umowy o pomocy przy zbiorach zakresem zastosowania u.m.w.p. W literaturze słusznie podnosi się, że niezagwarantowanie na poziomie ustawowym konieczności zapewnienia wynagrodzenia na określonym poziomie może doprowadzić nawet do ekonomicznego wyzysku pomocników przez rolników²⁸. Specyfika zatrudnienia do pomocy przy zbiorach nie może stanowić uzasadnienia odejścia od zagwarantowania wynagrodzenia na stosownym poziomie. Założenie zapewnienia rentowności produkcji rolnej ze względu na warunki pogodowe i ustanowienie nowego rodzaju umowy o „elastycznej konstrukcji dopasowanej charakterystyką do specyfiki pracy w rolnictwie, która pozwoliłaby zatrudnić relatywnie niedrogo i jednocześnie legalnie pracowników do zbiorów lub czynności”²⁹ nie może prowadzić do pełnej swobody w kształtowaniu wynagrodzeń pomocników rolników.

Rację ma Rzecznik Praw Obywatelskich, w którego ocenie „należy [...] rozważyć możliwość objęcia gwarancjami minimalnego wynagrodzenia [...] pomocników rolnika”³⁰. W rzeczywistości to nie rodzaj czynności wykonywanych przez pomocnika rolnika jest kryterium, które doprowadziło do niegwarantowania pomocnikom rolników wynagrodzenia minimalnego lub minimalnej stawki godzinowej. Kryterium różnicującym stał się charakter podmiotu zatrudniającego. Jeżeli

²⁸ Por. D. Puślecki, *Jeszcze w kwestii umowy o pomocy przy zbiorach*, „Przegląd Prawa Rolnego” 2019, nr 1, s. 82.

²⁹ M. Miąsko, *op. cit.*, s. 146.

³⁰ Pismo Rzecznika Praw Obywatelskich do Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z 4.06.2018 r., znak: III.7042.26.2016.LN.

do prac wymienionych w art. 91a u.u.s.r. rolnik zatrudnia na podstawie umowy o pomocy przy zbiorach, to strony nie są związane koniecznością gwarantowania wynagrodzenia na określonym poziomie. Jeżeli jednak te same czynności będą powierzane przez podmiot nieposiadający statusu rolnika – w szczególności przez osobę prawną lub jednostkę organizacyjną nieposiadającą osobowości prawnej, której odrębne przepisy przyznają zdolność prawną, to poprzez zakwalifikowanie umowy jako umowy o świadczenie usług (art. 750 k.c.) stronie zatrudnianej trzeba będzie zapewnić wynagrodzenie na poziomie wynikającym z ustawy o minimalnym wynagrodzeniu za pracę. Za utrzymaniem obowiązującego stanu prawnego nie powinien także przemawiać charakter prac powierzanych pomocnikom rolników. Sezonowość prac wyznaczająca okresowe zwiększenie zapotrzebowania na pracę nie jest bowiem domeną prac wykonywanych jedynie w rolnictwie. W wielu innych obszarach gospodarki zapotrzebowanie na pracę wyznaczane jest m.in. warunkami pogodowymi – w szczególności turystyka, hotelarstwo i gastronomia.

Wskazywana w stanowisku Rzecznika Praw Obywatelskich argumentacja i odniesienia do orzecznictwa oraz przepisów Konstytucji RP w pełni zasługują na aprobatę. Prawo do wynagrodzenia minimalnego ma swoje zakotwiczenie w przepisie art. 65 ust. 4 Konstytucji RP. Rozpatrywać należy je również z perspektywy przepisów wyznaczających zasady ustrojowe zawarte w Rozdziale I Konstytucji RP. Będą to przepisy art. 2, art. 20 i art. 24, w związku z którymi należy odczytywać przepis art. 65 ust. 4. Gwarantowanie prawa do minimalnego wynagrodzenia powinno odbywać się z poszanowaniem zasad sprawiedliwości społecznej, społecznego wymiaru gospodarki rynkowej jako podstawy ustroju gospodarczego, jak też realizacji obowiązku objęcia pracy ochroną przez Rzeczpospolitą Polską. W ślad za Bogusławem Banaszakiem należy przyjąć, że

[...] skoro Konstytucja nie formułuje żadnych wytycznych określających samo pojęcie pracy podlegającej minimalnemu wynagrodzeniu, należy przyjąć, [...] że chodzi tu nie tylko o wynagrodzenie przysługujące pracownikowi *sensu stricto* [...], ale także o wynagrodzenie osób świadczących pracę w ramach umów cywilnych. Podobnie jak pracownicy *sensu stricto*, oni także wykonują pracę na cudzą rzecz i otrzymują za nią wynagrodzenie. Im także należy się więc wynagrodzenie zaspokajające minimalny standard życia i w Konstytucji nie można znaleźć normy uzasadniającej ograniczenie podmiotowego zakresu art. 65 ust. 4 tylko do pracowników *sensu stricto*".

W efekcie objęcia przepisami u.m.w.p. grupy tzw. zleceniobiorców tym bardziej nieuzasadnione jest wyłączenie pomocników rolników z gwarancji prawa do minimalnego wynagrodzenia (minimalnej stawki godzinowej). Przepis art. 65 ust. 4 Konstytucji RP rozpatrywany przy uwzględnieniu art. 2 Konstytucji RP wymaga, aby wynagrodzenie za pracę było jednocześnie sprawiedliwe. Sygnalizacyjnie należy zaznaczyć, że nie tylko prawo krajowe stanowić powinno punkt odniesienia

i oceny. Standardy w analizowanym obszarze wyznaczają także przepisy prawa międzynarodowego, w tym art. 23 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka³¹, art. 7 Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych³² oraz pkt 4 części I i art. 4 części II Europejskiej Karty Społecznej³³. Zatem zapewnienie pomocnikom rolników wynagrodzenia minimalnego (minimalnej stawki godzinowej) – a w zasadzie wynagrodzenia godziwego – należy również rozpatrywać z perspektywy art. 9 Konstytucji RP.

Skutki zawarcia umowy o pomocy przy zbiorach w zakresie ubezpieczenia społecznego

Chociaż umowa o pomocy przy zbiorach jest umową cywilnoprawną, to jednak jej zawarcie i wykonywanie rodzi tytuł ubezpieczenia społecznego w ubezpieczeniu społecznym rolników, nie zaś w ubezpieczeniu powszechnym. Przyczyny przyjętego rozwiązania nie są zrozumiałe. Konstrukcja umowy o pomocy przy zbiorach i jej skutki ubezpieczeniowe skłaniają do refleksji o dekompozycji prawa ubezpieczeń społecznych przez ustawodawcę i braku jednolitości ocen co do ustanawianych tytułów ubezpieczenia, co jest prawdopodobnie efektem braku systemowego ujęcia zatrudnienia i jego konsekwencji prawnych. Samo zobowiązanie pomocnika do wykonywania czynności wskazanych w art. 91a u.u.s.r. nie jest wystarczającym i przekonującym argumentem za kreowaniem na tej podstawie tytułu ubezpieczenia społecznego w ubezpieczeniu społecznym rolników i to w ograniczonym zakresie (dokładnie ubezpieczeniem wypadkowym, chorobowym i macierzyńskim).

Jak już zasygnalizowano wcześniej, podmiotem zatrudniającym może być rolnik niepodlegający ubezpieczeniu społecznemu rolników. Jest to jedna z okoliczności, które powinny skłonić ustawodawcę do refleksji nad możliwością objęcia pomoc-

³¹ Zgodnie z art. 23 ust. 3 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka każdy pracujący ma prawo do odpowiedniego i zadowalającego wynagrodzenia, zapewniającego jemu i jego rodzinie egzystencję odpowiadającą godności ludzkiej i uzupełnianego w razie potrzeby innymi środkami pomocy społecznej.

³² Zgodnie z art. 7 lit. a) pkt I Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych Państwa Strony niniejszego Paktu uznają prawo każdego do korzystania ze sprawiedliwych i korzystnych warunków pracy, obejmujących w szczególności wynagrodzenie zapewniające wszystkim pracującym jako minimum godziwy zarobek i równe wynagrodzenie za pracę o równej wartości bez jakiegokolwiek różnicy; w szczególności należy zagwarantować kobietom warunki pracy nie gorsze od tych, z jakich korzystają mężczyźni, oraz równą płacę za równą pracę.

³³ Punkt 4 części I Europejskiej Karty Społecznej stanowi, że wszyscy pracownicy mają prawo do sprawiedliwego wynagrodzenia, wystarczającego do zapewnienia im, a także ich rodzinom, godziwego poziomu życia, natomiast w części II art. 4 pkt 1 przewiduje, że w celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do sprawiedliwego wynagrodzenia, Strony zobowiązują się uznać prawo pracowników do takiego wynagrodzenia, które zapewni im i ich rodzinom godziwy poziom życia.

ników ubezpieczeniem społecznym tylko w systemie ubezpieczenia społecznego rolników. Jeżeli bowiem sam rolnik, któremu pomoc ma być świadczona, nie podlega ubezpieczeniu społecznemu rolników – w szczególności ze względu na niespełnienie warunku powierzchni gospodarstwa albo nieprowadzenie działu specjalnego, to dlaczego pomocnik rolnika ma podlegać ubezpieczeniu społecznemu w systemie rolniczym.

Także z perspektywy ubezpieczonego należy odnieść się do ustanowionego rozwiązania podlegania ubezpieczeniu społecznemu wyłącznie w systemie rolniczym. Pomoc przy zbiorach może być świadczona przez osoby niezainteresowane podleganiem ubezpieczeniu społecznemu rolników.

Objęcie ubezpieczeniem społecznym powinno służyć zabezpieczeniu na wypadek wystąpienia jednego z ryzyk ubezpieczeniowych i realizacji prawa ubezpieczonego do zabezpieczenia społecznego. Stąd, po pierwsze, za nieuzasadniony uznać należy obowiązek podlegania z mocy ustawy ubezpieczeniu społecznemu rolników i, po drugie, ograniczenie podlegania ubezpieczeniu społecznemu tylko do ubezpieczenia wypadkowego, chorobowego i macierzyńskiego. Ustawodawca, kreując nowy tytuł ubezpieczenia społecznego, powinien był ocenić jego znaczenie dla ubezpieczonych i oddziaływania na uzyskiwanie prawa do świadczeń z nim związanych. Jeżeli ustawodawcy zależało na umożliwieniu podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników z tytułu umowy o pomocy przy zbiorach, to należało dać ubezpieczonemu możliwość wyboru systemu ubezpieczenia powszechnego, gdyby to w nim chciał kumulować okresy swojego ubezpieczenia. Nie należy tracić z pola widzenia tego, że umowa o pomocy przy zbiorach jest umową prawa cywilnego i jako takiej bliżej jej do umów, o których mowa w art. 6 ust. 1 pkt 4 u.s.u.s. Ustanowienie umowy cywilnoprawnej tytułem ubezpieczenia społecznego w ubezpieczeniu społecznym rolników jest wyjątkiem, bo nawet w przypadku umów, o których mowa w art. 6 ust. 1 pkt 4 u.s.u.s., których stroną jest rolnik podlegający ubezpieczeniu społecznemu rolników z mocy ustawy, ustawodawca nie dopuszcza możliwości podlegania ubezpieczeniom społecznym w systemie rolniczym. W rezultacie osoby zupełnie niezwiązane z rolnictwem podlegają obowiązkowo przez ograniczony okres ubezpieczeniu wypadkowemu, chorobowemu i macierzyńskiemu w ubezpieczeniu społecznym rolników tylko ze względu na podjęcie się wykonywania pracy w zakresie przedmiotowym mieszczącym się w ramach regulacji z art. 91a u.s.u.s.r. Jeżeli tylko dojdzie do umownej lub faktycznej modyfikacji treści przedmiotu zobowiązania, przez co nastąpi wykroczenie poza dopuszczalny art. 91a u.s.u.s.r. zakres przedmiotowy umowy o pomocy przy zbiorach, nawiązany stosunek prawny utraci przymiot tytułu ubezpieczenia społecznego w ubezpieczeniu rolniczym. W rezultacie osoby wykonujące prace w rolnictwie mogą podlegać z tytułu zawartej umowy cywilnoprawnej ubezpieczeniom społecznym nie tylko

w różnym zakresie, ale przede wszystkim w różnych systemach tylko ze względu na przedmiot umowy łączącej zatrudnionego z rolnikiem.

W analizowanym kontekście wyjaśnień i propozycji za przykład posłużyć może konstrukcja podlegania ubezpieczeniu społecznemu przez osoby pobierające świadczenie pielęgnacyjne, specjalny zasiłek opiekuńczy albo zasiłek dla opiekuna. W obowiązującym stanie prawnym osoba, która podlegała ubezpieczeniu jako rolnik lub domownik i zaprzestała prowadzenia działalności rolniczej lub pracy w gospodarstwie rolnym w związku z nabyciem prawa do świadczenia pielęgnacyjnego lub specjalnego zasiłku opiekuńczego na podstawie u.ś.r.³⁴ albo zasiłku dla opiekuna na podstawie u.u.w.z.o.³⁵, może złożyć wniosek o objęcie jej ubezpieczeniem emerytalno-rentowym w ubezpieczeniu społecznym rolników. Jeżeli rolnik lub domownik, o którym mowa, nie wystąpi z wnioskiem o kontynuację ubezpieczenia społecznego w systemie ubezpieczenia społecznego rolników w związku z pobieraniem świadczenia pielęgnacyjnego, specjalnego zasiłku opiekuńczego albo zasiłku dla opiekuna, podlega z mocy ustawy ubezpieczeniom emerytalnym i rentowym w ubezpieczeniu powszechnym³⁶. Położenie prawne, w którym znajdują się świadczeniobiorcy, pozwala im ocenić swoją sytuację i podjąć decyzję o rodzaju ubezpieczenia społecznego, w którym mają oni podlegać ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowemu. Analogiczne rozwiązanie powinno odnosić się do pomocnika rolnika. Bezwzględne założenie o konieczności podlegania z tytułu zawartej umowy cywilnoprawnej ubezpieczeniu w systemie rolniczym nie pozwala budować historii ubezpieczeniowej w jednym systemie – zwłaszcza wtedy, kiedy wykonywanie umowy o pomocy przy zbiorach miałoby stanowić jedyny łącznik pomocnika z systemem ubezpieczenia rolniczego. Rzecz jasna przywołany przykład powiązany jest z osiągnięciem okresów podlegania ubezpieczeniu społecznemu dla potrzeb świadczeń emerytalnych i rentowych, w zakresie których umowa o pomocy przy zbiorach nie tworzy tytułu ubezpieczenia społecznego, co jednak nie oznacza, że i w zakresie rodzajów ubezpieczeń także nie powinna nastąpić refleksja ustawodawcy.

Negatywnie należy ocenić zakres udzielonej pomocnikowi rolnika ochrony ubezpieczeniowej wyznaczany rodzajem ubezpieczenia i kategorią świadczeń, do których może nabyć prawo. Przede wszystkim okresy zatrudnienia na podstawie umowy o pomocy przy zbiorach nie oddziałują na uprawnienia emerytal-

³⁴ Ustawa z 28.11.2003 r. o świadczeniach rodzinnych (t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 390 ze zm.).

³⁵ Ustawa z 4.04.2014 r. o ustaleniu i wypłacie zasiłków dla opiekunów (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 1297).

³⁶ W przypadku kontynuacji ubezpieczenia społecznego w KRUS do uzyskania 25-letniego okresu ubezpieczenia emerytalno-rentowego, w przypadku podlegania zaś ubezpieczeniom społecznym w ZUS – przez okres niezbędny do uzyskania okresu ubezpieczenia (składkowego i nieskładkowego) odpowiednio 20-letniego przez kobietę i 25-letniego przez mężczyznę.

ne i rentowe, gdyż w zakresie tych ubezpieczeń nie powstaje tytuł ubezpieczenia. Dopuszczalny maksymalnie w roku kalendarzowym 180-dniowy okres zatrudnienia, który w kolejnych latach może się powtarzać, nie powinien być pomijany przy budowaniu stażu w ubezpieczeniu na wypadek niezdolności do pracy ze względu na wiek lub chorobę. Wprawdzie z założenia umowa ta jest krótkotrwała, ale już sam 180-dniowy okres może być dla ubezpieczonego istotnym w ustalaniu prawa do świadczenia, jeżeli nabycie prawa uzależnione jest od wykazania okresu podlegania ubezpieczeniu, jak też może oddziaływać na wysokość świadczenia. Posłużenie się rozwiązaniami zbliżonymi do regulacji obowiązujących w odniesieniu do tzw. umów zlecenia (np. art. 6 ust. 4, art. 9 ust. 1a u.s.u.s.) byłoby pożądane.

Także przyjęta do umowy o pomocy przy zbiorach konstrukcja prawa do świadczeń budzi wątpliwości. Choć pomocnik rolnika podlega ubezpieczeniu wypadkowemu, chorobowemu i macierzyńskiemu, to jednak wskutek regulacji z art. 7 ust. 1 u.u.s.r. wyłącznie w zakresie ograniczonym do świadczeń określonych w art. 9 pkt 1 u.u.s.r., czyli jednorazowego odszkodowania z tytułu stałego lub długotrwałego uszczerbku na zdrowiu albo śmierci wskutek wypadku przy pracy rolniczej lub rolniczej choroby zawodowej. Pomimo opłacania składki na ubezpieczenie wypadkowe, chorobowe i macierzyńskie, pomocnik rolnika nie nabędzie prawa do świadczeń objętych tym ubezpieczeniem, a jedynie może liczyć – w razie wystąpienia ustawowych przesłanek – na świadczenia określone w art. 9 pkt 1 u.u.s.r. Ustawodawca zobowiązuje zatem objąć pomocnika rolnika ubezpieczeniem społecznym na wypadek ryzyk związanych z ubezpieczeniem wypadkowym, chorobowym i macierzyńskim, ale ogranicza uprawnienia pomocnika tylko do jednego ze świadczeń przysługujących z tego ubezpieczenia. Słusznie wskazywał już w 2018 r. D. Puślecki, że „wysokość składki *de facto* wypadkowej jest zatem trzykrotnie wyższa niż w przypadku innych ubezpieczonych. Choć można się tu doszukiwać zwiększonego ryzyka wypadkowego w przypadku pomocników [...], to sama konstrukcja poboru składki może budzić poważne wątpliwości”³⁷. Obowiązujące rozwiązanie jest szczególnie wątpliwe w odniesieniu do tych z pomocników, którzy równoległe z umową o pomocy przy zbiorach nie legitymują się żadnym innym tytułem ubezpieczenia społecznego.

Wreszcie regulacja umowy o pomocy przy zbiorach nie reguluje zagadnienia zbiegu tytułów ubezpieczenia społecznego. Jest to tym bardziej zaskakujące, że zarówno w systemie ubezpieczenia powszechnego, jak i w ubezpieczeniu społecznym rolników zbiegi tytułów ubezpieczenia społecznego są przez ustawodawcę dostrzegane i rozstrzygane. Z nieznanych powodów w odniesieniu do umowy o pomocy przy zbiorach zbieg tytułów ubezpieczenia społecznego został pominięty, choć można się domyslać, że kwestia zbiegu nie stanowi przedmiotu regulacji

³⁷ D. Puślecki, *Umowa o pomocy przy zbiorach*, s. 70.

ze względu na dopuszczalność możliwości nabycia prawa do świadczeń, o których mowa w art. 9 pkt 1 u.u.s.r. Nie jest to rozwiązanie prawidłowe. Jeżeli bowiem pomocnikiem rolnika jest już osoba podlegająca ubezpieczeniu społecznemu rolników i objęta ubezpieczeniem wypadkowym, chorobowym i macierzyńskim, to powstaje pytanie o multiplikowanie ubezpieczenia w tym samym zakresie, w szczególności przy wykazanym wyżej ograniczonym prawie do świadczeń.

Podsumowanie

Konstrukcja prawna umowy o pomocy przy zbiorach i związane z nią rozwiązanie normatywne w zakresie ubezpieczeń społecznych nie zasługują na pozytywną ocenę. Już samo podjęcie decyzji o wprowadzeniu nowego rodzaju umowy nazwanej do systemu prawa nie jest przekonujące. W stanie prawnym przed wejściem w życie przepisów regulujących umowę o pomocy przy zbiorach z powodzeniem można było wykorzystywać instytucje prawa cywilnego do nawiązania stosunku prawnego pomiędzy rolnikiem a osobą świadczącą pomoc w jego gospodarstwie rolnym. Wskazywane niedoskonałości ówczesnego stanu prawnego nie powinny być doprowadzić do działań legislacyjnych, ale skutkować aktywnością organów kontroli i nadzoru nad warunkami pracy oraz organów rentowych. Egzekwowanie przepisów, a nie tworzenie nowych regulacji byłoby działaniem bardziej adekwatnym.

W efekcie działalności prawotwórczej doprowadzono do powstania nowego rodzaju nazwanej umowy cywilnoprawnej. Choć cechy łączącego rolnika i pomocnika rolnika stosunku prawnego wykazują silne zbliżenie do stosunku pracy, to jednak ze względu na wyraźne brzmienie art. 91a ust. 4 u.u.s.r. klasyfikacja relacji rolnik-pomocnik rolnika jako stosunku pracy została wykluczona. Przyjęta technika regulacji minimalnego wieku pomocnika rolnika odbiega zarówno od zasad określania wieku w przepisach o ubezpieczeniu społecznym rolników, jak i w przepisach prawa pracy. W efekcie, w zależności od płci i sytuacji prawnorodzinnej, dopuścić należy możliwość zatrudnienia jako pomocnika rolnika pełnoletniej 16-letniej kobiety i wykluczyć możliwość zatrudnienia 17-letniego mężczyzny. Wyraźne podobieństwo zatrudnienia pomocnika rolnika do zatrudnienia pracowniczego sprawia, że w razie zawarcia umowy z osobą ograniczoną w zdolności do czynności prawnych albo z przekroczeniem 180-dniowego okresu w ciągu roku skutkować powinno badaniem, czy stosunek prawny nie jest stosunkiem pracy.

Nie bez znaczenia pozostają skutki umowy o pomocy przy zbiorach w obszarze ubezpieczeń społecznych. Ustanowienie umowy o pomocy przy zbiorach tytułem ubezpieczenia społecznego wyłącznie w ubezpieczeniu społecznym rolników nie jest rozwiązaniem optymalnym. Pomocnicy rolników powinni mieć możliwość wyluboru systemu ubezpieczenia społecznego, któremu chcieliby podlegać ze względu

na nawiązany stosunek prawny. Ustawodawca powinien poddać pod rozwałę także rodzaje ubezpieczeń, które powinny być powiązane z tytułem wynikającym z umowy o pomocy przy zbiorach. Wreszcie i zakres uprawnień pomocników rolników powinien ulec zmianie. Normatywna możliwość uzyskania tylko jednorazowego odszkodowania stanowi niewystarczający poziom ochrony pomocników rolników.

Dodatkowo specjalna regulacja dotycząca uchodźców wojennych z Ukrainy dekomponuje i tak wątpliwej jakości regulację umowy o pomocy przy zbiorach. Posługując się kryterium obywatelstwa i szczególnego trybu przybycia na terytorium RP, ustawodawca dopuszcza nie tylko możliwość dłuższego niż 180 dni w roku kalendarzowym okresu zatrudnienia na podstawie umowy o pomocy przy zbiorach. Przede wszystkim daje on podstawę do zatrudniania pomocników rolników również przy innego rodzaju pracach niż wprost wskazane w art. 91 u.u.s.r. W połączeniu z regulacją ubezpieczenia społecznego związaną z umową o pomocy przy zbiorach ujawnia się obraz niezwykle słabej ochrony ubezpieczeniowej tej grupy obywateli Ukrainy.

Literatura

- Banaszak B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2012.
- Florczak I., *Umowa o pomocy przy zbiorach*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2019, t. 124.
- Florek L., Pisarczyk Ł., *Prawo pracy*, Warszawa 2019.
- Gersdorf M., *Prawo zatrudnienia*, Warszawa 2013.
- <https://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/CE8AE6D02A3D443EC1258250004F93DD/%24File/2334.pdf>.
- Jędrasik-Jankowska I., *Prawo do emerytury z ubezpieczenia i zabezpieczenia społecznego. Komentarz do ustaw z orzecznictwem*, Warszawa 2019.
- Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2021.
- Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Załucki, Warszawa 2023.
- Miąsko M., *Analiza charakterystyki umowy o pomocy przy zbiorach (ujęcie komparatystyczne)*, „Studia z Zakresu Prawa Pracy i Polityki Społecznej” 2018, nr 2.
- Nowacki J., Tobor Z., *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2020.
- Pismo Rzecznika Praw Obywatelskich do Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z 4.06.2018 r., znak: III.7042.26.2016.LN.
- Prawo pracy*, red. J. Stelina, Warszawa 2018.
- Prusinowski P., *Relacje zachodzące między podstawowymi pojęciami ubezpieczenia społecznego rolników*, „Przegląd Sądowy” 2014, nr 2.
- Puślecki D., *Jeszcze w kwestii umowy o pomocy przy zbiorach*, „Przegląd Prawa Rolnego” 2019, nr 1.
- Puślecki D., *Umowa o pomocy przy zbiorach*, „Przegląd Prawa Rolnego” 2018, nr 2.
- Ustawa z 10 października 2002 r. o minimalnym wynagrodzeniu za pracę, t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 2207.
- Ustawa z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 208 ze zm.
- Ustawa z 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych, t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 390 ze zm.
- Ustawa z 4 kwietnia 2014 r. o ustaleniu i wypłacie zasiłków dla opiekunów, t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 1297.
- Wielki słownik języka polskiego. O-Q*, red. S. Dubisz, Warszawa 2018.
- Ustawa z 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa, t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 103 ze zm.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 11.09.2013 r., sygn. akt II PK 972/12.